

Soldán, Ladislav

Brněnský estetik a kritik Oleg Michailovič Sus

Studia philosophica. 2010, vol. 57, iss. 1, pp. [149]-162

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115503>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LADISLAV SOLDÁN

BRNĚNSKÝ ESTETIK A KRITIK OLEG MICHAILOVIČ SUS

Ve sborníku s názvem *Oleg Sus redivivus*, vydaném v roce 1994 k nedožitým sedmdesátinám doc. PhDr. Olega Suse, CSc. (9. 9. 1924 – 22. 11. 1982), a přinářejícím příspěvky přednesené na stejnojmenné konferenci, konané na brněnské filozofické fakultě 19. a 20. listopadu dva roky předtím, publikoval autor tohoto příspěvku jednu z úvodních statí. Byla příznačně nazvána *Dílo jednoho života anebo život v dile* a soustředěna v první řadě na základní biografické údaje O. Suse. Tehdy jsem se mohl opřít hlavně o písemné materiály ze Susovy pozůstalosti. Některé z nich jsou stále v mém vlastnictví, jiné zůstaly u vdovy, paní PhDr. Milady Susové, rozené Vaverkové (1921). Připomněl jsem předchozí proto, že v několika pozdějších příležitostných člancích a taktéž ve statích zaměřených odborně mohl jsem těchto materiálů využít. A mohl bych tak či onak susovsky orientovaných článků publikovaných časopisecky, ale i knižně anebo ve sbornících připomenout pěknou řádku, rozmnožují moji bibliografii o texty, za které se nestydím, spíše naopak. Většinu z nich také uvádím v závěru tohoto příspěvku. Bohužel v poslední době – z těch či oněch důvodů – můj badatelský zájem o dílo estetika a kritika Olega Suse dost opadl. Až nyní jsem využil příležitosti napsat v první řadě vzpomínkovou stat' o člověku, s nímž jsem se v období 1976–1982, tedy až do Susovy smrti, stýkal téměř každý všední den. A to s výjimkou letních prázdnin, třebaže jako odborný pracovník brněnské pobočky Ústavu pro českou literaturu ČSAV (od podzimu 1977) jsem někdy přijížděl do Brna z tehdejšího bydliště, Sloupu v Moravském krasu, za svými povinnostmi a se svým učitelem se scházel také po několik týdnů v červenci a srpnu.

Na zmíněné akademické pracoviště jsem se přitom dostal za aktivního Susova přičinění. Nemíním ale nést tento text na vlnách, jež budou následovat, proto jen výjimečně přiblížím připomenutou situaci zkratkou rozhovoru. „Víte, na Šilingráku (pracovny Ústavu se tehdy nacházely na Šilingrově náměstí ‚v podnájmu‘ v literárním oddělení Moravského muzea) byl vypsán konkurz na místo odborného a vědeckého pracovníka...“ řekl jsem jednou v létě 1977 docentu Susovi. „To je pro Vás příležitost. Zmíním se o tom profesoru Hrabákovi,“ odpověděl Sus. Konkurz se tehdy konal, pamatuji si z jeho průběhu jen tolik, že v komisi seděla budoucí kolegyně PhDr. Alena Hájková, CSc., a jedna z jejích otázek zněla:

„Kdo je Leontýna Mašínová? A co napsala?“ Za pár dní jsem dostal vyrozumění, že jsem přijat. Moje zaměstnání v Ústavu bylo pak zakončeno řádným důchodem v roce 2001. Tehdy už se ovšem pracoviště ÚČL teď již pouze Akademie věd České republiky nacházelo na Květné ulici v Pisárkách.

Vzpomínám si v souvislosti právě s Květnou i na to, jestli jsme zrovna do těch míst poblíž Výstaviště s Olegem Susem někdy nezavítali. Sus mne totiž čas od času poctil třeba nabídkou: „Dnes musím za Honzou Skácelem na Kotlářskou, pojďte se mnou.“ A skutečně jsme tehdy na podzim šli a u Skácelů půl hodiny poseděli. Ovšem podobných procházek po Brně se nekonalo příliš. Při některých, poměrně řídkých rozhovorech se Susem o jeho letech studentských a pak hlavně o dobách fakultních zjistil jsem – a několikrát se taková situace opakovala – že samozřejmě dobře znal nejrůznější končiny Brna, nejvíc však vzpomínal na Brno proletářských ulic středu města a ze čtvrtí hlavně na Husovice. Neboť v roce 1931 v Brně-Husovicích na Vranovské ulici začal navštěvovat základní školu. V roce 1936 byl rovněž v Husovicích přijat na reálné gymnázium a studia pak v roce 1944 zakončil maturitou s vyznamenáním. Teď již citováno ze Susových strojopisů z pozůstalosti, v tomto případě z podkladů připravených v 60. letech minulého století, když se připravoval ke kandidatuře, jinak řečeno k získání titulu CSc.

A vidíte, už se může rozvíjet příběh Olega Suse, jak ho sám stručně zaznamenal pro úřední potřebu. Tudíž ve strojopise s názvem *Životopis* konstatuje, že po maturitě nebyl tzv. totálně nasazen a mohl se věnovat soukromému studiu. Načež snad i s trochou pýchy uvádí, že již od roku 1943 se stal členem Sociologické společnosti v Praze a zpracovával pro její potřeby německou i anglickou literaturu o čínské revoluci v brněnské Univerzitní knihovně. A že se „při té příležitosti“ poprvé hlouběji seznámil s pracemi z oblasti filozofie. Z doby studií na gymnáziu se také datuje Susovo přátelství s významným filmovým režisérem Františkem Vláčilem a z pozdějších kolegů z Filozofické fakulty s Jiřím Cetlem, které ale až do let Susova nuceného odchodu z pudy almy mater nepřetrvalo.

Mezi mladšími fakultními kolegy a poté přáteli Olega Suse je nutné připomenout především významného hudebního vědce prof. PhDr. Rudolfa Pečmana, DrSc., stejně jako oba předchozí jmenovaní rovněž již mrtvého. Jinak řečeno Rudínka, jak ho Sus anebo Pečmanovi nejbližší přátelé s oblibou titulovali. Při čemž O. Sus někdy dodával: „Pečman byl prvním mým žákem, a vždy věrným, poctivým a pracovitým!“ Skutečně. R. Pečman se zasloužil o to, že jsem se již v prvních letech působení na Ústavu pro českou literaturu mohl účastnit konferencí zasvěceným „prestrukturalistům“ (Susovo typické označení) Otakaru Hostinskému a Otakaru Zichovi a poté jsem publikoval příspěvky ve sbornících jejich dílu věnovaným. Ostatně R. Pečman spolu s Petrem Osolobě a L. Soldánem připravili konferenci, o níž zde byla zmínka v úvodu, a byl jedním ze dvou editorů sborníku sestaveného z příspěvků na ní přednesených.

V komunistických dobách bylo samozřejmé, že adept usilující o získání akademických titulů musel odpovídat rovněž na otázky o „stranícké příslušnosti“. O. Sus ve strojopisu, který jsem připomenul, suše konstatuje, že „politicky organizován nikdy nebyl, stejně jako otec i matka“. Dodává, že otec byl „nadto bez státní pří-

slušnosti, kterou sňatkem (1924) pozbyla i matka. A sám že získal státní příslušnost, jsa české národnosti, až 1947, rodiče až v únoru 1948“. Ocitáme se tedy u titulu této stati: Proč Oleg Michailovič ? Sus se totiž narodil – jak sám uvádí – jako „syn Michaila Jakovleviče Susa (3. 11. 1902 ve vesnici Jekatěrinovskaja, pozdější SSSR, ruské národnosti – 3. 3. 1971 v Brně) a Emilie Susové, roz. Burešové (24. 4. 1896 v Brně, české národnosti – 3. 3. 1968)“. Poznamenávám, stále podle *Životopisu*, že Olegův otec M. J. Sus pocházel z rodiny kubáňských kozáků a přicestoval „do Československa v roce 1921 z Istanbulu v Turecku, kam bylo jeho gymnázium evakuováno. Maturitu složil na tehdejším ruském gymnáziu v Moravské Třebové a začal studovat Vysokou školu technickou v Brně (elektrotechnický obor). Pro nedostatek finančních prostředků studia nedokončil a po roce 1927 prošel několika příležitostnými pracovními poměry a poznal i nezaměstnanost. Pracoval ve studentském spolku, jako pomocný dělník na stavbách, od roku 1934 dělník, později montér u tehdejší Báňské a hutní, oddělení ISOL, hlavně na montážních pracích tepelné izolace (viz uvedená zkratka), například na teplárnách, parních rozvodech, kotelnách a turbinách, po roce 1947 jako mistr-izolátér v ostravsko-karvinském revíru; od roku 1961 byl v invalidním důchodu“.

Pokud se týká Susova původu, rodiny i jeho nezvyklého jména, dlužno uvést, že se objevovaly různé domněnky. A to dokonce u lidí, kteří ho znali. Tak třeba v pamětech psaných formou esejů, vydaných nedávno Pavlem Švandou, který znal O. Suse z fakulty i ze svého redaktorského působení v *Hostu do domu* na konci 60. let 20. století, objevila se zmínka, že Sus byl židovské národnosti; možná v tom rodovém přiřazení figurovala i skutečnost, že Susův otec studoval gymnázium v Oděse, „městě to židovském“, jak vešlo do paměti mnohým. V náhodných debatách se mnou na uvedené téma to O. Sus nepotvrdil. Dokonce když jednou nabídl ke koupi za pár korun album známek a v něm některé izraelské známky i s obálkami, doprovodil to slovy: „Vidíte, tady jsem titulován křestním jménem nesprávně Olej, nikoli Oleg a možná kvůli příjmení pokládají mne i tam za Žida, ale já jsem z kozácké rodiny.“

Pro jeho lásku ke knihám – k těm, které sám četl, každý týden kupoval vybrané novinky, některé doporučoval studentům a vyžadoval znalosti nejen prací odborných, půjčoval je přátelům, studentům i známým (včetně detektivek, jejichž byl znalcem) – nazval jsem jednu stať k Susovu posmrtnému jubileu *Oleg Kramerius Sus*, a domnívám se, že nešlo o nějakou lacinou nadsázku. Rovněž z této skutečnosti byl odvozen prostý název této stati, složený ze tří jmen a jedné charakteristiky. Neboť Oleg Michailovič Sus – a to zase s odvoláním na proud vzpomínek a různých setkání – byl hrdý na to, že je z Brna, že vyrůstal u svých rodičů mezi proletáři na Francouzské ulici a že na Filozofické fakultě byl žákem Mirka Nováka. Dále neopomenul připomínat, že v dalším studiu ho významně ovlivnil věhlasný Roman Jakobson, představitel ruského formalismu, a hlavně vůdčí český strukturalista Jan Mukařovský. Stejně však byl hrdý na to, že jeho otec byl Rus a k tomu kozák.

Když jsem již začal sledovat Susovu biografii málem krok za krokem, nutno konstatovat, že před začátkem vysokoškolských studií Sus krátce pracoval

v osvobozeném Brně „v depotu pro auta jednotek nově vznikající Československé armády“ (Susova formulace) na Výstavišti (bývalá firma Mercedes-Benz) a již koncem května 1945 začal působit jako dobrovolný pracovník a posléze funkcionář Svazu vysokoškolského studentstva, sídlícího v té době na Údolní ulici. Konstatuje, že se stal členem tiskové komise a do října 1945 zástupcem bytového referenta. V říjnu 1945 byl totiž přijat – jinak řečeno „zapsal se“ – na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity a začal studovat obory filozofie, literární věda a estetika. Sepětí s fakultou trvalo pak až do roku 1970 – leč k „odchodu“ docenta Suse z fakulty a z akademické půdy vůbec se ještě dostaneme.

Zpět tedy do poslucháren fakulty na Gorkého a Grohově ve vzrušené době prvního poválečného roku. O. Sus se již v prvních semestrech – jak sám uvádí – soustředil na studia moderní světové estetiky 19. a 20. století, včetně prací estetiků marxistických, tedy hlavně ruských a sovětských. Veden k tomu ostatně i tím, že taková byla hlavní pracovní náplň estetického semináře profesora dr. Mirko Nováka. Protože však byl činný i v oblasti filmu, v lecčems v tomto směru poučen studentským přátelstvím s F. Vláčilem, který však již tehdy zvolil přímější cestu budoucího filmového režiséra, zabýval se Sus rovněž estetikou filmového umění. A v souvislosti s tím dokonce věnoval se i sociologii a ekonomii filmové výroby. Svědčí o tom skutečnost, že obhájil disertační práci *Film v kapitalistické společnosti a některé otázky filmové teorie*. Načež po předchozí státní závěrečné zkoušce z filozofie (únor 1948) složil rigorózní zkoušky z oborů, které absolvoval, a získal titul PhDr. (13. 4. 1950). Před koncem fakultních studií a nedlouho po jejich ukončení, v letech 1949–1951, externě spolupracoval s Čs. státním filmem, konkrétně s pracovištěm Krátký film v Brně. V *Životopise* uvádí, že tehdy byl „členem tvůrčího filmového kolektivu“, což představovalo, že se stal jednou autorem a jindy spoluautorem filmových scénářů, některých společně s F. Vláčilem (například populárně vědeckých filmů *Tepelná revoluce* a *Hospodaření s elektřinou*). O širce Susových zájmů svědčí skutečnost, že v období 1945–1947 v návaznosti na protektorátní působení byl členem Masarykovy společnosti sociologické v Brně.

V březnu 1951 nastoupil O. Sus na místo řádného vědeckého aspiranta a zároveň vykonával práci odborného asistenta v estetickém semináři, započatou již v předchozím školním roce. Do funkce odborného asistenta v estetickém semináři při tehdejší Katedře dějin umění byl pak jmenován od února 1954 po absolvování aspirantury. V době aspirantury byl jeho školitelem M. Novák, po jehož odchodu na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity v Praze (1953) O. Sus převzal agendu semináře. Sus se také po celý život pokládal za jednoho z žáků M. Nováka. Důkladem toho, jak si M. Nováka vážil, je skutečnost, že po nuceném odchodu z fakulty, v době, kdy byl až do konce života bez jakéhokoliv zaměstnání, přijal od pořadatelů z Katedry filozofie brněnské Filozofické fakulty zastoupených Jiřím Gabrielem pozvání na celostátní konferenci věnovanou dílu a osobnosti jednoho ze svých učitelů. Přišel výjimečně dokonce na fakultu, kam měl od roku 1970 zakázán vstup. Vešel tehdy do posluchárny, v níž se konference konala, pozdravil se s účastníky a účastnil se první části jednání mlčky.

Již za své aspirantury se O. Sus zabýval moderní světovou estetikou, včetně dějin estetiky po roce 1918, tedy v Československu; z těchto oborů také po léta přednášel. Jeho přednášky a semináře týkaly se ovšem širokého okruhu témat z oblasti estetiky, uměnovědy a kritiky a v jejich rámci zvláště „myšlení o umění“, jak s oblibou říkal. Převedeme-li to na mluvu „zapisovaných předmětů“, přednášel obecnou estetiku, úvod do marxistické estetiky a její dějiny, kapitoly z dějin novověké estetiky a kritiky v našich podmínkách. A to se zvláštním soustředěním jednak na osobnost Josefa Durdíka a herbartismus, jednak, a to především, na český strukturalismus. U jeho počátků stáli podle Suse na jedné straně ruští formalisté, z nichž mnozí našli u nás v meziválečných letech azyl – podobně jako Susův vlastní otec – zároveň však na druhé straně vznikal pod vlivem již připomenutých „prestrukturalistů“ Hostinského a Zicha. Z ruských formalistů byl pro O. Suse velkou autoritou především Roman Jakobson. Víím to z mnoha zmínek v rozhovorech takřkajíc pracovních, konkrétně ponejvíce šlo o opravování a dotváření mých textů nikoli přímo se týkajících Jakobsona, nýbrž představitelů české estetiky a literární kritiky. Zmíněnými texty byly některé články včetně recenzí a později studie o představitelích silného proudu meziválečné marxistické kritiky; o Brňanu Bedřichu Václavkovi a o třebíčském Židovi, původně německy píšícím Kurtu Beerovi alias Konradovi. Vznikla z těch prací nakonec kandidátská disertace autora těchto řádků, obhájená na pražském Ústavu pro českou literaturu v roce 1986. Dalšími tématy Susových přednášek byla výstavba uměleckého díla, teorie odrazu v umění, socialistický realismus, vstup F. X. Šaldy do oblasti kritiky v 90. letech 19. století, základní problémy estetické výchovy, některé problémy sémantiky a teorie informace. Dále O. Sus vedl estetické semináře a výběrové semináře literární.

Kromě pedagogické činnosti na fakultě působil O. Sus od března 1957 až do konce existence *Hosta do domu* jako externí spolupracovník, od prosince 1958 v redakční radě a pak až do zastavení časopisu v roce 1970 (po šesti vyšlých číslech) jako externí redaktor zmíněného brněnského měsíčníku vydávaného Svazem československých spisovatelů; jeho první příspěvky do *Hosta* datují se od roku 1956. Příznačně tedy působil v *Hostu* od počátku období tzv. uvolnění, spjatého s kritikou kultu osobnosti J. V. Stalina v SSSR. Od té doby publikoval i v mnoha dalších periodikách a sbornících, včetně časopisů slovenských a zahraničních, čemuž by bylo možno věnovat samostatnou studii. (Základní přehled o tom, kam Sus přispíval, najde čtenář ve *Slovníku českých spisovatelů po roce 1945* anebo ve *Slovníku českých filozofů*.)

V brněnských souvislostech konstatujeme, že v období 1958–1969 O. Sus neméně intenzivně jako s *Hostem*, v němž měl nejen svoje zavedené kritické rubriky, nýbrž hlavní podíl na kritickém profilu celého časopisu, spolupracoval rovněž s populárně vědeckým měsíčníkem *Věda a život*, v Brně vydávaným časopisem nejdříve Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, později Socialistické akademie ČSR. A do třetice byl v období 1968–1969 šéfredaktorem dvou ročníků časopisu *Index*, usilujícího navázat na tradici levicově demokratického periodika stejného jména vycházejícího v Brně a Olo-

mouci v období 1929–1939 v redakci Bedřicha Václavka, Jiřího Mahena, ale také J. L. Fischera a dalších pokrokově, ve Václavkově případě komunisticky smýšlejících osobností; poslední ročník 1939 byl editován v Rájci nad Svitavou v redakci Oldřicha Blažka, za protektorátu popraveného nacisty. Spolu se Susem pracoval v *Indexu* konce 60. let jako redaktor Miroslav Plešák a jako výtvarný redaktor Oldřich Bárta. S počínající normalizací byl časopis zastaven.

Z předchozích odstavců je zřejmé, že v činnosti O. Suse lze vedle pedagogické sledovat dvě další linie činnosti naplněné nezměrnou aktivitou a množstvím podnětů pro Susovy současníky i pro ty, kteří si dokázali anebo dokáží z jeho díla něco odnést, poučit se (šaldovsky vyjádřeno) z jeho pojetí teorie i praxe „kritické tvorby“ a ze způsobu Susova myšlení a uvažování. Což konstatujeme, třebaže jsme se dosud nemohli věnovat tomu, čím a jak O. Sus do tří zmíněných periodik přispíval a co všechno publikoval. Jinak řečeno, lze poukázat na linii odborně vědeckou a esejistickou a tu další, s mírnou nadsázkou označenou jako linii prakticky žurnalistickou – aniž přitom máme na mysli pouhé funkcionářské „vysedávání“ v redakčních radách, praktikované „včera, dnes a třeba i zítra“ jinými „typy“ osobností z vysokoškolských anebo vědeckých kruhů. Zpět však k cestě O. Suse na vědecko-pedagogické dráze. Svou kandidátskou disertaci odevzdanou v únoru 1959 nazval *Příspěvky ke genezi teorie významu v české strukturalistické estetice*; titul kandidát filologických věd (CSc.) mu vědecká rada tehdejší Univerzity J. E. Purkyně udělila 5. 5. 1961. Disertace dokládá Susův ústřední badatelský zájem o sémantiku, semiologii a hlavně o strukturalistickou estetiku a literárněvědnou metodologii, včetně linie jejich předchůdců. Od roku 1960 byl jako vysokoškolský pedagog koncentrovaný na všeobecnou estetiku i speciální otázky věd o umění začleněn na Katedru české a slovenské literatury a teorie literatury (dřívější Katedru české a slovenské literatury a jazyka). V roce 1964 obhájil docentskou habilitační práci *Studie k problémům integrace a systémovosti v moderní české estetice*. Do téže vědní oblasti lze zařadit jeho stať s názvem „*Dějiny estetiky*“ na české půdě: *problémy estetiky*, která vyšla jako součást v roce 1965 vydaného českého překladu knihy *Dějiny estetiky* autorské dvojice Katharine Everett Gilbertová a Helmut Kuhn. Do jiné sféry, na pomezí estetiky, filozofie a dějin umění spadá Susova studie s názvem *Úvod do paradoxů nezbytnosti*, která byla součástí českého překladu knihy německy píšícího autora Ernsta Fischera *O nezbytnosti umění* (1965). Proud Susových statí a studií, jež byly zařazeny do různých sborníků domácích i zahraničních, respektive vyšly jako „součást knih jiných autorů“, přitom nebyl přerušen ani poté, co O. Sus odešel roku 1970 z fakulty. Ba naopak ještě zesílil. Stejně tomu bylo s jeho příspěvky v odborných časopisech anebo „vědeckých periodících“, jak zní další bibliografická charakteristika. V roce 1975 vyšla pak v italském Urbinu knižně významná Susova práce věnovaná problematice sémantiky a počátků strukturalismu v překladu do angličtiny a s dlouhým titulem *A Contribution to the Prehistory of Relations between Formalism and Semantics. The Czech Semantics in statu nascendi: A Historical Retrospect*.

Šedesátá léta 20. století, zvláště jejich druhou polovinu, lze pokládat za období kulminace Susových tvůrčích sil: pedagogických, badatelských i esejistických

a redaktorských. Projevovalo se to především v odborné a v publikační činnosti. V roce 1965 vyšla ve druhém doplněném vydání kniha Susových studií věnovaných otázkám humoru a satiry *Metamorfózy smíchu a vzteku* (1. vydání 1963); v 60. letech redigoval též dva sborníky knižně editovaných literárněkritických a teoretických studií *Cesty k dnešku* (1964, 1966), do nichž sám napsal základní příspěvky, obdobně jako do dalších sborníků (například do svazku *Bedřich Václavek*, 1963).

Z dalších publikací, do nichž Sus v té době přispěl, chci připomenout sborník *FXŠ 1867 1937 1967* vydaný nakladatelstvím ČSAV Academia u příležitosti dvojího šaldovského jubilea, čemuž také napovídá jeho název. O. Sus v něm po úvodní studii Felixe Vodičky otiskl stať *Založení Šaldova symbolismu ve vztahu k německým duchovněným teoriím*. Ta pro mne je příkladem toho, jak se dá skloubit důkladné studium čerpající z knih a časopisů s myšlením nikoli jen směřujícím k syntézám, ale bystře syntetizujícím. Obrazně řečeno Sus zde vlastně nově a podnětně přečetl Šaldovu první a hned jednu z nejdůležitějších kritických stať, jeho „zbrojný manifest“ (Susovo označení) *Synthetism v novém umění*, otištěnou v roce 1892 na pokračování v *Literárních listech*. A ještě k F. Vodičkovi. Toho si velmi vážil jako pokračovatele v díle Mukařovského a ve svých staťích několikrát navázal na jeho podněty v oblasti chápání vývoje v literární historii a pokud se týká kategorie vývoje vůbec. V redakční radě připravující zmíněný sborník k vydání byly vedle Vodičky zastoupeny rovněž další významné osobnosti, z nyní již mrtvých Ludvík Svoboda.

Jestliže mne Sus zavedl v Brně třeba ke Skácelovi, dovedl mne vyslat i někam mimo Brno. A to za lidmi, jichž si vážil. A dovedl mne vyslat nejen jako svého posla. Proto v roce 1980, když jsem pod Susovým vedením koncipoval (a poté také otiskl) stať o Svobodových výkladech díla a osobnosti F. X. Šaldy, bylo součástí jedné z mých cest do Prahy zazvonění u dveří bytu a návštěva tohoto původně středoškolského profesora, znalce antické kultury, poté filozofa a diplomata. Bylo to pro mne nejen milé, ale také užitečné setkání. Vždyť jsem se pod Susovým vedením předtím připravoval rovněž k doktorátu – obhájením práce o interpretacích a dezinterpretacích Šaldova vztahu k náboženství. Ta v přepracované podobě pod Susovou „knutou“ vyšla rovněž časopisecky. Ve staťi *Sus a non Sus* (2007) jsem se potom po letech pokusil vystihnout jak spolupráce učitele a žáka „přímo nad šaldovskými texty“ probíhala.

Ale ještě další příběh. Když jsem v rámci pracovní náplně v ÚČL psal heslo ELK pro první svazek *Lexikonu české literatury* (1985), Oleg mne seznámil s pražským nakladatelem Bohumilem Jandou, jednou z ústředních osobností jak ELKu, tak dalšího předního nakladatelství Sfinx, založeného ve stejné době rovněž Jandou. Nejužitečnější pro práci „nad heslem“ o ELKu coby prvním knižním klubem u nás a zároveň distribučně vydavatelskou organizací byla však moje pražská návštěva u Bohumilova bratra Ladislava. Bratr totiž nebyl jenom jedním z koncesionářů vydavatelské organizace a klubu, nýbrž vedl obě instituce „po stránce výrobní, správní a hospodářské, staral se o výtvarnou sféru a o čtenářskou, filmovou, divadelní, společenskou a gramofonovou službu“ (viz heslo

ELK). A doslova mne zasypal jmény, daty a fakty. Jinak řečeno slyšel a zaznamenal jsem si množství údajů o tom, jak bylo organizováno vydávání, jednotlivé knižních řady, kteří byli hlavní spolupracovníci z řad českých autorů, překladatelů, výtvarníků atd. Ještě však něco víc než dodatek k předchozímu. Korektorsky, to znamená „pro pár korun příležitostného výdělku“ (Susova slova), upravoval O. Sus texty B. Jandy do připravované knihy o zdravé výživě, kterou měl pražský nakladatel a „knihomil“ (čímž připomínám bibliofilské edice nakladatelství Sfinx) publikovat v Německu. „Starý pán mně tu práci nabídl skutečně gentlemany, to jsou lidé ze staré školy,“ konstatoval předchozí skutečnost O. Sus. Přitom ukazoval jedno z čísel *Typografie* s upozorněním, že do tohoto časopisu Janda stále přispívá. V textech pro zmíněnou publikaci, zaslaných panem Jandou O. Susovi, se přitom – což jsem ostatně viděl na vlastní oči – objevovalo množství názvů rostlin buď přímo „zdravých za syrova“ anebo používaných jakožto přísad k přípravě jídel. „S tím si nevím rady, na to bych potřeboval lékárníka,“ konstatoval jednou Sus. „Já o jednom vím!“ zněla moje odpověď. Z bratislavského působení na Inštitútu lékařov a farmaceutov znal jsem totiž rodem tuším Moravana PhMr. Antonína Fajta, který se přestěhoval do Brna. Načež jsem Tona s docentem Susem seznámil. K Susovým žákům, bývalým polo-žákům a jiným „petentům“, jak Oleg tituloval všechny dotyčné z humanistických i jiných vědních oborů, kteří se s ním pravidelně scházeli, přibyl tedy jeden lékárník. Jsem si jist, že si měli co říci.

O. Sus byl vynikající znalec dějin české estetiky: dokladem jsou kromě jiného jeho přednášky a semináře, o nichž jsem se tady již zmínil; sám jsem se stal poprvé Susovým posluchačem, když jsem na filozofické fakultě v letech studia prvního absolvovaného oboru (filozofie-dějepis, 1956–1961) zapisoval od třetího ročníku jeho estetický seminář. Tentokrát absolvovaný jen se zápočtem na konci. Přednášku z estetiky zakončenou zkouškou jsem potom absolvoval v jednom z ročníků dálkového studia oboru divadelní věda v letech 1963–1970, tehdy nám Sus přednášel základy dějin estetiky. A kromě prof. dr. Františka Hejla, který byl jedním ze zkoušejících v řádném běhu mého studia (předmět dějiny Ruska) a prof. dr. Zdeňka Srny v letech dálkového studia (předmět světové dějiny divadla) byl O. Sus třetím zkoušejícím, u něhož jsem „napoprvé“ neuspěl; neboli byl bych dostal nedostatečnou, kdybych si známku nechal zapsat do indexu. Nezapomněl jsem ani na jednoho z nich, i když Srna mě snad trápil dost zaujatě; vždyť byli v právu.

Ale začal jsem zase být příliš osobní. Zpět tedy k Susovým odborným aspiracím. Škoda, že se O. Sus již v 60. letech nekoncentroval na napsání dějin české estetiky. Přesto i v této oblasti koncipoval významné studie nikoli jen problémové anebo materiálově neobyčejně fundované, nýbrž zároveň – aspoň některé – hluboce analytické a syntetizující. Z nich chci připomenout obsáhlý, podnětný text, který již na přelomu 60. a 70. let měl vyjít knižně pod názvem *Geneze sémantiky hudby a básnictví v moderní české estetice* s podtitulem *Dvě studie o Otakaru Zichovi*. Stejně jako tomu bylo v případě dvou dalších Susových knih z druhé poloviny 60. let, šlo o svazek tehdy již připravený k vydání. V důsledku

politických proměn konce 60. let 20. století (21. srpen 1968, potom dubnové plénum ÚV KSČ 1969) kniha *Geneze sémantiky* nevyšla, byť bylo již po druhých tiskárenských korekturách. Stejně musela nakladatelství „naložit“ s dalšími dvěma pracemi. Naštěstí všechny tři svazky pak byly postupně editovány; ale až posmrtně, v devadesátých letech 20. století. A i tehdy vydání každého z nich znamenalo „příběh“. Pokud se týká svazku dvou zichovských studií, příběh trochu hororový. Neboť na brněnské filozofické fakultě v edici L. Soldána a Dušana Jeřábka zmíněná *Geneze sémantiky* sice vyšla, a to jako druhý v pořadí zmíněné trojice knih znovu vydávaných, svým způsobem tedy reeditovaných. Leč bez připraveného a vytištěného základního přehledu pracně rekonstruované Susovy bibliografie. Ten bibliografický přehled pak byl do knihy aspoň dodatečně vložen. (Víc o všech třech svazcích v bibliografické části na závěr tohoto příspěvku.)

Pokud se týká Susovy pedagogické činnosti stejně jako jeho aktivit publikačních a do třetice působení v redakci *Hosta* a dalších časopisů, chci v tomto příspěvku raději méně vzpomínat a více odkazovat na některé publikované zdroje. A to hlavně na vlastní postupně uveřejňované studie anebo články (jsou chronologicky uvedeny v bibliografické části této stati). Bohužel některé údaje, ale také myšlenkové postupy se v těchto příspěvcích opakují. Na stať nejvíc citovanou *Dílo jednoho života anebo život v díle* (1994) tyto studie navazují také pokud se týká hlavně základní charakteristiky období pro O. Suse nejtěžšího, to znamená více než deseti let bez jakéhokoliv zaměstnání (1970–1982). Jen pro pořádek: O. Sus tehdy za filozofickou fakultou sám „práskl dveřmi“. Odmítl tehdy podřadné, pomocné místo, nadto zaměstnání nikoli pedagogické, které mu bylo nabízeno. O tomto více než desetiletí jsem se po stati z roku 1992 nejvíc rozepsal ve studiích publikovaných v prvním desetiletí 21. století. A to v připomenutých již „studiích a úvahách z dějin české literatury“, součástí knižního souboru *Od konce století před práh milénia* (2001); poté ve studii k nedožitým Susovým osmdesátnám, která nadto vyšla ve sborníku Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze k 100. výročí narození Václava Černého (*Česká literární kritika 20. století*, 2006) a naposledy ve studii z brněnského sborníku z konference k dalšímu dvojitému jubileu šaldovskému („*Na téma umění a život*“, 2007).

V souvislosti s předchozím a také s evokací toho, co jsem konstatoval ve dvou pořadech o O. Susovi a jeho díle v brněnském studiu českého rozhlasu, a v neposlední řadě podpořen tím, co o sobě v rozhovorech říkal Sus sám, chci zdůraznit následující: Kromě svého základního strukturalistického „založení“ osvojeného celoživotním studiem si Oleg Sus nesmírně vážil díla zakladatele moderní české literární kritiky F. X. Šaldy a „personalisty“ (Susovo označení) V. Černého a lze konstatovat, že dokázal jít v mnohém také v jejich stopách. Byl jsem o tom přesvědčen již na počátku 60. let, kdy jsem za O. Susem jakožto konzultantem vlastní šaldovské diplomové práce chodil do redakce *Hosta* v brněnském Besedním domě.

A odtud by se mohly odvíjet další vzpomínky na „požehnaná léta“ po patnáctileté pauze, v níž jsem působil jako učitel v Petrově nad Desnou a ve Sloupě, poté jako odborný asistent v Bratislavě a nakonec jako muzejní ředitel v Blansku.

Tudíž se dostáváme k tomu, čím tato stať začala. Neboť někdy na jaře v roce 1976 při pochůzkách po Brně jsem potkal O. Suse u zastávky tramvaje na Konečného náměstí a on se mě po mém pozdravení zeptal: „Co teď právě děláte?“ Odpověděl jsem, že se zrovna připravuji psát o Václavkovi. „Tak to někdy přineste,“ zněla odpověď. Načež jsme si domluvili první pracovní setkání. A řečeno ještě jinak: Takto začala léta 1976–1982, kdy jsem vedle Jaroslava Bílka anebo Pavly Pečínkové patřil k těm, kteří O. Suse jako svého učitele vídali nejčastěji; v mém případě někdy s téměř každodenním, nebo aspoň týdenním opakováním, jak již na to bylo poukázáno. Zpravidla ty „schůzky“ začínaly hned po ranním příjezdu vlakem setkáním „pod hodinami na České“, nato posezením v Avionu u čaje, novin a přinesených papírů anebo knih a pak třeba téhož dne ještě jednou například s knihami půjčenými v Univerzitní knihovně; případně jsem vyřizoval Susovy vzkazy na fakultě – u Bohumila Marčáka, Jiřího Gabriela, u Mirka Čejky i u dalších; mimo fakultu u Jaroslava Hrocha a Jiřího Jaroše, někdy i u Petra Mečkovského, ale také u výtvarníka Jana Steklíka, s nímž se Sus sblížil, když Steklík publikoval svoje kresby v *Hostu*. A s Karlem Neprašem určovali v časopisu linii humoru obdobně jako Sus směřování kritiky.

Susův život a jeho práce v období po odchodu z fakulty a zastavení *Hosta* by mohly být námětem několika studií. Těch Olegových jedenáct krušných let bylo naplněno badatelskou prací nad texty i knihami, ale také horečnou korespondencí domácí i zahraniční. Vždyť jsem sám ze Susova pověření nosil zalepené obálky s jeho korespondencí v Brně „na hlavní poštu“; odtud „jde všechno nejrychleji“, říkal O. Sus. A jedovatě dodával: „Hned s patřičným profizlováním.“ Bylo to množství dopisů různého formátu, ale také oblíbených korespondenčních lístků jen třeba s jednovětými vzkazy. Něco určeno do ciziny, hodně dopisů bylo adresováno Milanu Jankovičovi, Miroslavu Červenkovi, ale také Robertu Kalivodovi, Květoslavu Chvatíkovi i jiným. Po zahájení „pracovních schůzek“ v Praze, o nichž tady ještě bude řeč, zase následovaly dopisy určené Josefu Zumrovi, s nímž se Sus blíže seznámil právě u příležitosti pražských „pracovních schůzek“. Obdobně k novým Susovým adresátům přibyl můj krajan a fakultní kolega Josef Vintř, který se s celou rodinou přestěhoval do Vídně, když pro něho nebylo na Ústavu pro český jazyk ČSAV po návratu z vídeňské stáže místo. Neboť s Jorskou jsem seznámil Suse sám. A Oleg to uvítal i proto, že jeho starší dcera Lenka se tzv. legálně odstěhovala i s manželem, Moravanem a mým krajanem z Malé Hané, rovněž do Rakouska. Z doby nošení obálek a někdy i balíčků na nádražní poštu si dodnes pamatují adresu Jugoslávských partyzánů (číslo domu již nikoli), na níž bydlel Václav Černý. A pak tu bylo množství adres do Polska, Francie, Velké Británie, Holandska i přes oceán. Tím posledním konstatováním chci připomenout Susovy pracovní kontakty jednak v souvislosti s publikováním v zahraničních periodikách, jednak ve sbornících.

V návaznosti na uvedené vzpomínky však něco podstatnějšího. Za významnou pokládám skutečnost, že v zahraničí, pomineme-li Slovensko, kde O. Sus publikoval i v roce 1971, kdy doma již mu nebrali ani příspěvky podepsané jménem jeho žáka Jaroslava Bílka (to mám na mysli historika prof. Jana Janáka, redaktora

časopisu *Vlastivědný věstník moravský*), publikoval Sus poprvé v Polsku. Nejprve samozřejmě v dobách svého fakultního působení. A to v roce 1962, kdy vyšla ve významném polském periodiku *Zagadnienia Rodzajów Literackich* – dále ZRL) studie *Zu einige Problemen des literarischen und künstlerischen Schaffen*. Zdálo by se tedy, že šlo o práci odlehlou od hlavních Susových badatelských zájmů. Uvidíme však z následujících řádků, že se k problematice „psychologie literárního tvoření“ (řečeno záměrně takto široce) ještě se zájmem vrátil – a to právě v období umlčení, v 70. letech. Neboť další jeho studie v ZRL byla sémiotická: *Anfänge der semantische Analyse der dichterischen Sprache*. Načež – to uvádím rovněž v souvislosti se vznikem textů pro třetí Susovu knihu z přelomu 60. a 70. let s názvem *Bez bohů geneze ?* – publikoval O. Sus s odstupem deseti let po dvou prvních třetí studii, tentokrát v polštině: *Dramat przeciw powieści: Nowe pojecie tworczości w transformowanym sartryzme* (1974). Ta v leccems koresponduje se statí, která je jednou z ústředních v připomenuté knize, vydané v roce 1996. A má v tomto svazku filozoficko-literárních esejů název *Bouřňák stočený do láhve*. Konečně čtvrtá Susova studie ze ZRL (1976) je v anglické verzi: *On some structural-semiotics Problems in Mukařovský's Theory of aesthetics Norm*. Ta spadá do období značně již vyhraněného zájmu O. Suse o dílo Jana Mukařovského. Zvláště podnětně se Sus zaměřil na některé problémy českého strukturalismu, jaké přinesly Mukařovského práce ze 40. let, tedy nedlouho před tím, než jeden ze zakladatelů Pražského lingvistického kroužku popřel svoje východiska a přihlásil se k marxistické metodologii studia literárních děl. Podrobněji bych mohl charakterizovat rovněž podněty, jimiž přispěl O. Sus k bádání o T. G. Masarykovi, F. X. Šaldovi a do třetice o V. Černém. Aspoň jeden jeho počín chci připomenout. Za jisté šaldovské resumé, za pronikavý pohled do dílny F. X. Šaldy na počátku jeho kritické dráhy v 90. letech 19. století, vděčíme mimo jiné Susově studii *F. X. Šalda and European fin de siècle* (vyšla v časopisu *Russian Literature* 1979).

K předchozímu dílčímu přehledu na závěr několik poznámek. Díky Susovi jsem v prvním období svého působení v Ústavu pro českou literaturu měl možnost setkávat se s některými pracovníky pražského „centra“ (třeba s Vladimírem Macurou, pozdějším ředitelem Ústavu), ale na druhé straně s těmi, kteří odtud byli „vyloučeni“ (s Miroslavem Červenkou a Milanem Jankovičem třeba), ale také s Pavlem Trostem. Bylo to na pracovních schůzkách vlastně disidentských, konaných v různých bytech, jednou u medievalisty Jaroslava Kolára, jindy u Vladimíra Karfíka, ale také u Jaromíra Loužila ze strahovského Památníku národního písemnictví. Někdy jsem do Prahy cestoval s O. Susem, jindy bez něho. Na zmíněných „pracovních“ schůzkách „medvěďářů“, jak se jim říkalo, při nichž se debatovalo většinou k problematice spadající do oblasti strukturalismu, když základem k diskusi byly předem připravené a přednesené příspěvky, jsem měl možnost aspoň trochu se sblížit například s Robertem Kalivodou, dnes již dlouho mrtvým; a z těch, kteří později emigrovali, zase s Květoslavem Chvatíkem, z filozofů s Josefem Zumrem. Z kolegů, kteří zůstali na Ústavu pro českou literaturu jsem pak měl možnost začít si „tykat“ například s výše připomenutým J. Kolárem

(setkávali jsme se potom až donedávna na poláckovských sympoziích v Rychnově nad Kněžnou). Ale projevil jsem snahu začít se přátelit rovněž s Jiřím Opelíkem, i když ten nadšeným „mědvěďárem“ nebyl (neboli na schůzky chodil sporadicky). S ním jsem se potom rád vídal, i když hodně dlouho let po Susově smrti. A to přesto, že mě J. Opelík obdobně jako Sus někdy doslova proháněl při psaní hesel do *Lexikonu české literatury*. Neboť někdy dost pracné psaní „hesel“ (viz ostatně zmínku o ELK výše) tvořilo hlavní část mého pracovního úvazku na ÚČL od poloviny 90. let 20. století až do počátku nového milénia.

Aspoň jeden příběh k předchozímu. O. Sus si po léta dopisoval hlavně s K. Chvatíkem. Spojoval je kromě jiného obdobný názor na meziválečnou marxistickou estetiku a z jejich představitelů na Brňana B. Václavka. A tak když K. Chvatík publikoval na počátku 60. let práci *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky* (1962), kterou L. Štoll i další „kování“ marxisté považovali za „reakční“, O. Sus zastával ve svých recenzích stanovisko rozdílné, vlastně opačné, zůstaneme-li v oblasti výše použitých termínů přece jen dosti vágních. Nedlouho před cestou do zahraničí, při níž takřkajíc „za hranicemi zůstal“, chtěl se K. Chvatík s O. Susem setkat. A to dokonce v Brně, kam jej měl přivést svým autem Peter Steiner, původem Pražák, tehdy již občan USA. Oleg mne na tuto schůzku přizval – hlavně proto, abych poznal pražského Američana. Stáli jsme tehdy na smluveném místě před hotelem Grand snad tři hodiny. Až doma z telefonátu, který brala dcera, pak O. Sus zjistil, že automobil měl na cestě tak vážnou poruchu, že se Pražané vrátili zpět.

Obdobně by bylo možno pokračovat o dalších Susových pracovních kontaktech brněnských, republikových i zahraničních. O. Sus přivítal například skutečnost, že moje žena Mirjana se narodila v „jugoslávském“ Sarajevu a v hlavním městě Bosny a Hercegoviny stále žil její otec. Byl jsem tedy pověřen, abych při jedné z řídkých prázdninových cest do Sarajeva na tzv. devizový příslib vyhledal redakci tam vydávaného časopisu *Izraz*. Neboť právě v tomto časopisu mohl O. Sus na počátku 70. let publikovat a také publikoval několik významných studií v překladu do tehdejší srbochorvatštiny. A třebaže se Sus nemohl účastnit devátého mezinárodního estetického kongresu v Dubrovniku, ve sborníku z kongresu vyšla také jeho stať, kterou pořadatelům zaslal. Při další z návštěv Jugoslávie předal mi v Bělehradu připomenutý sborník ve svém bytě estetik Milan Damjanović. Obdobně mohl O. Sus publikovat některé svoje studie v Polsku, ale také v Německu, ve Francii i v USA. Jen doma nikoli. Také tato skutečnost vedla mne k tomu, že stať *Oleg Sus redivivus* pro knižní soubor *Od konce století s první částí nazvanou Život v dle* rozšířil jsem o druhou část nazvanou *Dílo a osobnost v některých souvislostech evropských*. Domnívám se stále, že na jedné straně Oleg Sus svým životem a dílem byl sice nedělitelně spjat s Brnem (s Filozofickou fakultou i s *Hostem* především), na druhé straně patřil k významným estetikům a kritikům evropským.

LITERATURA

- Chvatík, Květoslav: *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*. Praha: Nakl. ČSAV 1962.
- Sus, Oleg: „*Dějiny estetiky*“ na české půdě: *problémy estetiky*. In K. E. Gilbertová – H. Kuhn: *Dějiny estetiky*. Praha: SNKLU 1965.
- Sus, O.: *Úvod do paradoxů nezbytnosti*. In Fischer, Ernst: *O nezbytnosti umění*, 2. přepracované vydání. Praha: Orbis 1965.
- Sus, O.: *Založení Šaldova symbolismu ve vztahu k německým duchovnědným teoriím*. In FXŠ 1867 1937 1967. Praha: Academia 1968, s. 37–105.
- Sus, O.: *A contribution to the Prehistory of Relations between Formalism and Semantics. The Czech Semantics in statu nascendi*. Urbino (Itálie) 1975.
- Soldán, Ladislav: *Ke genezi kritika: mladý Bedřich Václavek a F. X. Šalda*. In Bedřich Václavek spolutvůrce pokrokové kulturní politiky. Brno 1977, s. 141–156.
- Sus, O.: *Průkopník české strukturně sémantické divadelní vědy (Psychosemantika a divadelní umění)*. In Zich, Otakar: *Estetika dramatického umění. Teoretická dramaturgie*. jal-reprint. Würzburg 1977 (reprint, Praha: Melantrich 1931), nečíslováno, 25 stran.
- Soldán, L.: *Obráz českého herbartismu v díle M. Nováka*. In Mirko Novák filozof a estetik (3.10. 1901–6. 9. 1980). Brno 1981 (ed. Jiří Gabriel), s. 67–73.
- Soldán, L.: *Ludvík Svoboda a jeho pojetí dialektických momentů v Šaldově tvorbě*. Česká literatura 29, 1981, č. 1, s. 56–64.
- Soldán, L.: *Hostinského pojetí estetické zkušenosti a vědecké tradice české estetiky*. In Pocta Otakaru Hostinskému. Brno 1981 (ed. Rudolf Pečman), s. 107–113.
- Soldán, L.: *Estetika dramatického umění v hodnocení Jana Mukařovského*. In Vědecký odkaz Otakara Zicha. Brno 1982 (ed. Rudolf Pečman), s. 177–181.
- Chvatík, Květoslav: „*Rytíř bez bázně a hany české literární kritiky*“. Listy 13, 1983, č. 2.
- Sus, O.: *Stvaralašstvo i ne stvaralašstvo (Uz unutarnju antinomiju i historijsku relativnost jedne strukturne kategorije)*. In Stvaralašstvo i ljudski svet. Physis – Tečne – Poiesis. Izbor iz kongresnih akata IX. Medjunarodnog kongresu za estetiku. Dubrovnik 1980 (ed. Milan Damnjano-vić). Beograd 1983, s. 26–29.
- In memoriam (Oleg Sus 1924–1982)*. K nedožitým šedesátinám Olega Suse (9. září 1984) přátelé, kolegové, žáci. Strojopisný sborník. Brno 1984, ed. Ladislav Soldán, autor stati *Úvodem*. Obsahuje: O. Sus: *Životopis* (5. listopadu 1963). Dále přispěli (příspěvky v témž pořadí, v jakém byly publikovány): Antonín Přidal (báseň), Dušan Šlosar, Miroslav Červenka, Jan Skácel (báseň), Lubomír Nový, Josef Válka, Miroslav Červenka (báseň), Milan Kopecký, Mojmir Otruba, Pavel Řezníček (báseň), Miroslav Procházka, Bohuslav Beneš, Jaroslav Kolár, Dušan Jeřábek, Bronislava Gabrielová, Jaroslav Bílek, Rudolf Pečman, Josef Zumr, Robert Kalivoda a Milan Jelínek. *ELK. 1935–1939*. In Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I. A–G. Praha: Academia 1985 (ed. Vladimír Forst), s. 656–659 (autor hesla ls = L. Soldán).
- Soldán, L.: *Česká literární kritika*. Brno 1986. Strojopis disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta věd o umění.
- Památce Olega Suse*. Strojopisný sborník. Brno 1988. Eds. Igor Zhoř a Jiří Šetlík. Převažují zde příspěvky brněnských a pražských autorů z oblasti výtvarné teorie a dějin umění.
- Soldán, L.: *Estetika a kritik, redaktor, novinář (Oleg Sus 1924–1982)*. Host 1 (6), 1990, č. 1, s. 73–77.
- Rambousek, Jiří: *O Olegu Susovi v samizdatech*. Universitas 1991, č. 3, s. 18–20.
- Z nekrologů publikovaných v zahraničí srov.: Soldán, L.: *Oleg Sus 9. 9. 1924–22. 11. 1982 (opozdělý nekrolog)*. In Zagadnienia Rodzajów Literackich 34, 1992, s. 139–145.
- Sus, O.: *Estetické problémy pod napětím. Meziválečná avantgarda, surrealismus, levice*. Praha 1992 (eds. Jaroslava Janáčková, Dušan Šlosar a Milan Suchomel).
- Sus, O.: *Geneze sémantiky hudby a básnictví v moderní české estetice. Dvě studie o Otakaru Zichovi*. Brno: FF MU 1992 (s výběrovou bibliografií, ed. Dušan Jeřábek a Ladislav Soldán).

- Oleg Sus redivivus*. Sborník z konference o novodobé estetice a o jednom jejím významném představiteli, pořádané k 10. výročí úmrtí Doc. PhDr. Olega Suse, CSc. Brno: FF MU 1994 (ed. Rudolf Pečman a Petr Osolsobě).
- Soldán, L.: *Oleg Sus a kritika v Hostu do domu 1957–1959*. In Časopis Květen a jeho doba. Sborník z konference konané v rámci Bezručovy Opavy. Praha – Opava 1994 (ed. Bohumil Svozil). Dále srov. Soldán, L.: *Český a slovenský prostor v díle Olega Suse (Poznámka nejen bibliografická)*. In Romboid 26, č. 1, s. 26–28. Tamtéž dále publikována již předtím tištěná stat' O. Suse *České pseudosvěty. Pseudokomunikace nebo teorie nerozhodování u Václava Havla*, srov. s. 29–33.
- Sus, O.: *Bez bohů geneze?* Brno 1996 (soubor studií, k vydání připravila Jitka Bednářová).
- Sus, Oleg (heslo). In Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Díl 2, M–Ž. Praha: Brána 1998 (ed. Pavel Janoušek, autor hesla -Iso- = L. Soldán), s. 447–448.
- Soldán, L.: *Oleg Sus redivivus*. In týž: *Od konce století před práh milénia (Studie a úvahy z dějin české literatury)*. Praha – Rosice u Brna 2001, s. 146–186.
- Švanda, P.: *Paměti esejisty*. Brno: Atlantis 2006.
- Soldán, L.: *Sus a non Sus (Osmdesát let od narození brněnského estetika a kritika)*. In Česká literární kritika 20. století (K 100. výročí narození Václava Černého). Praha: LA PNP 2006, s. 133–148.
- Soldán, L.: *Nad Susovými výklady díla a osobnosti F. X. Šaldy*. In „Na téma umění a život“. F. X. Šalda 1867–1937–2007. Sborník z konference F. X. Šalda – Tvorba v kontextech – 1867–1937–2007 pořádané v Brně. Brno 2007 (eds. Tomáš Kubiček, Luboš Merhaut, Jan Wien- dl), s. 314–323.

BRNO AESTHETICIAN AND CRITIC OLEG MICHAILOVIČ SUS

In a stream of personal memories and balance overviews we deal with the work and personality of an important Brno aesthetician and critic Oleg Sus (1924 Brno – 1982 Brno). O. Sus was a son of a Russian emigrant Michail Jakovlevič Sus (1902 Ekaterinovskaya in Russia – 1971 Brno) and Emilie Susová (maiden name Burešová, 1896 Brno – 1968 Brno) and he declared his origin. He was tied to Brno milieu from his youth and to the Faculty of Arts and the magazine *Host do domu (A guest in the house)* from his university studies. After 1970 he lost a permanent job, was banned from his former workplace and only published abroad. At that time he depended on local or foreign correspondence and personal contacts with some of his colleagues, friends, students, one of whom was Jiří Gabriel (mind for instance their cooperation in holding a conference celebrating Mirko Novák's anniversary). Further to the previous remark we deal in detail with O. Sus' help with publishing activities and professional growth of the author of this work. This study follows some of our previous works, starting with a typed collection (1984), but mainly the essays published since 1990 in journals and books. It also presents an selective overview of some of Sus' works and makes use of other essays as well (including materials from inheritance including important biographic information).